

David Van Reybrouck over
de democratie als loterij

‘Omarm de reaguurder’

David Van Reybrouck, geestelijk vader van het Belgische G1000-initiatief, wil ‘democratische’ verkiezingen het liefst versterken door loting. Democratie is geen zaak meer van enkel politieke partijen, maar van gewone burgers die mee bepalen wat goed is voor het land. Op 2 juni spreekt Van Reybrouck het VNG Jaarcongres toe. Een interview over kiesverzuim, de reaguurders van GeenStijl en deliberatieve democratie.

Voorzichtig wordt in de Lage Landen drooggezwommen met directe burgerparticipatie. Niet alleen Rotterdam, Amersfoort en bijvoorbeeld Uden doen dat, ook Utrecht experimenteert en laat zijn Energieplan vaststellen door 150 burgers in een zogenaamd ‘stadsgesprek’. Allemaal leuk, maar het gaat David Van Reybrouck niet ver genoeg. Vul de verkiezingen aan met loting onder de hele bevolking, zo riep hij anderhalf jaar geleden op in zijn spraakmakende boek *Tegen verkiezingen*. Dát is pas democratie zoals ze bedoeld is. *Tegen verkiezingen* is wel een héél prikkelende titel in een westerse samenleving waar de gang naar de stembus wordt gevierd als een feestdag van de democratie. Iemand die ervoor pleit volksvertegenwoordigers niet alleen te kiezen, maar ook te loten, vloekt in de democratische kerk. De eerste reacties die Van Reybrouck over zich heen kreeg, waren dan ook ‘verschrikkelijk’. ‘Al voor het boek in de winkel lag, lieten de drie bekendste politicologen van België van de universiteiten van Brussel, Leuven en Gent zich er al negatief over uit. Ze hadden het niet eens gelezen. Zoals we hier in Vlaanderen zeggen: het kot was te klein! Het was meer dan een steen in de vijver, het was een meteoriet in de kikkerpoel.’

Uw stelling is dat de democratie niet is gediend bij verkiezingen. Niet de minsten gingen u daarin voor:

Aristoteles, Rousseau, Montesquieu en Tocqueville pleitten ook al voor loting.

‘Ik doe niet licht over verkiezingen, in Congo heb ik mensen zien sterven voor het kiesrecht. Maar ze zijn een tijdelijk fenomeen waarvan we nu het beste wel hebben gezien. Verkiezingen dienden ooit om een elite toe te staan een soort woordvoerders aan te duiden. Kardinalen die in de Sixtijnse Kapel een paus kiezen, dát zijn verkiezingen. Door een rare speling van het lot zijn die toegepast op de democratie. Ons woord elite is etymologisch verwant aan het Engelse *elections*. Letterlijk betekent electeren “uitlezen” – de elite zijn de uitgelezenen. Maar uiteindelijk zijn verkiezingen gewoon een procedure, een procedure die uit een aristocratische traditie stamt. In plaats van de democratie koesteren we nu een procedure.’

Maar wel een procedure die blijkbaar werkt.

‘De afgelopen tweehonderd jaar heeft ze tamelijk goed gewerkt – met de nadruk op tamelijk, Hitler en Berlusconi zijn ook verkozen. Democratische verkiezingen zijn tweehonderd jaar geleden ontstaan in een specifieke context, in uitgestrekte landen met een laagopgeleide bevolking en lange reistijden. Maar er is veel veranderd. Onderwijs heeft heel wat veroorzaakt, en recent de commerciële en sociale media. Nieuwe technische mogelijkheden hebben

een verregaande impact op de samenleving. De uitvinding van de boekdrukkunst leidde tot de renaissance, maar ook tot de heksenvervolging. Het gaat er niet om of het goed of slecht is, het gaat erom hoe we de samenleving zo inrichten dat we de technologie zo goed mogelijk kunnen laten renderen. De boekdrukkunst maakte de samenleving een stuk mondiger, dat gebeurt nu met de sociale media. Iedereen met een Twitteraccount kan op elk moment van de dag reageren en mobiliseren.’

Mondige burgers, toegenomen betrokkenheid. Dat willen we toch allemaal?

‘Ja, het is een cadeau. We hebben burgers die meer betrokken zijn dan ooit, maar we doen er zo weinig mee. In de jaren zestig was de politieke betrokkenheid van bij-

voorbeeld een Vlaamse boerenvrouw zeer laag, maar het vertrouwen in de politiek zeer hoog. Vandaag is het net omgekeerd: die betrokkenheid is hoger dan ooit, maar het vertrouwen is lager dan ooit. Dat is explosief.'

Verkiezingen worden overal ter wereld gezien als de ultieme uiting van democratie. Hebben al die landen het bij het verkeerde eind?

'We doen al drieduizend jaar aan democratie, maar nog maar tweehonderd jaar aan verkiezingen. Als je dat beseft, genees je snel van het electoraal fundamentalisme, de misvatting dat democratie en verkiezingen synoniem zijn. Wij denken dat democratie een westerse uitvinding is, dat wij met verkiezingen het ideale recept hebben gevonden en dat we dat moeten exporte-

ren, van Afghanistan tot Congo. Maar zo werkt dat niet, je moet aansluiten bij traditie en cultuur. Wij hebben democratie geconcipieerd als een IKEA-pakket, we denken dat we de ideale vorm hebben gevonden en dat we die kunnen exporteren in ruil voor ontwikkelingsgeld. Je krijgt het gratis, maar je moet het wel in elkaar zetten en gebruiken zoals wij het gebruiken. De verkiezingswaarnemers krijg je er als inbussleuteltje bij, die komen kijken of je het goed doet.'

Begrijpt u dat de Nederlandse kiezer steeds vaker wegblijft bij verkiezingen?

'Ik ben zeer, zeer bezorgd over de stand van onze democratie. Maar ik begrijp het. Kiesverzuim is stakingsrecht van de burger. Verkiezingen zijn zo vaak een mallo-

Democratisch vermoeidheidssyndroom

Dinsdag 2 juni mag David Van Reybrouck aan de deelnemers van het VNG Jaarcongres in Apeldoorn uitleggen wat hij verstaat onder het 'democratisch vermoeidheidssyndroom' en wat daarvoor de remedie is. Loting is volgens hem een effectieve mogelijkheid om de democratie weer vaart te geven en de zeggenschap van burgers te vergroten. Het is volgens hem geen wondermiddel, maar het kan wel een aantal problemen van het huidige systeem verhelpen: het is een rechtvaardige verdeling van politieke kansen, het risico op corruptie wordt kleiner, de verkiezingskoorts zakt en de aandacht voor het algemeen belang neemt toe. Gelote burgers hebben misschien niet de expertise van beroepspolitici, maar wel alle vrijheid: ze hoeven immers niet gekozen of herkozen te worden.

Meer informatie over het VNG Jaarcongres (inclusief inschrijven): www.vngjaarcongres.nl.

David Van Reybrouck

Schrijver David Van Reybrouck (Brugge, 1971) studeerde archeologie en filosofie aan de universiteiten van Leuven en Cambridge en promoveerde in Leiden. Hij debuteerde in 2001 met *De Plaag*, waarvoor hij de debuutprijs kreeg. *Slagschaduw*, zijn eerste roman, verscheen in 2007, gevolgd door de theatermonoloog *Missie*.

In 2008 bracht hij het pamflet *Pleidooi voor populisme* uit, met de nadruk op 'beter' populisme. Ondertussen werkte hij gedu-

rende zes jaar aan het boek *Congo. Een geschiedenis* dat een bestseller werd.

In 2011 begon hij aan het G1000-project, het platform voor democratische innovatie dat meer burgerinspraak beoogt in de democratische besluitvorming.

In 2011-2012 bekleedde hij de Cleveringa-leerstoel van de Universiteit van Leiden. De titel van zijn oratie was *De democratie in ademnood: de gevaren van electoraal fundamentalisme*.

In 2013 verscheen zijn boek

Tegen verkiezingen waarin hij pleit voor de invoering van een oud democratisch principe als alternatief voor verkiezingen: loting. Het Belgische blad *Humo* noemde dit 'het politieke boek van het jaar'. Het is inmiddels in tien talen vertaald en bekroond met de Henriëtte Roland Holst-prijs van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde.

Voor zijn hele oeuvre ontving hij de Arkprijs van het Vrije Woord en de prestigieuze Gouden Ganzenveer.

tige procedure die weinig voorstelt: je hebt grote honger en wat krijg je toegeworpen? Een apenootje. Persoonlijk zou ik het opeten en gaan stemmen, maar ik snap dat veel mensen dat niet meer doen.

Kijk, ik stem op iemand omdat hij mijn sympathie heeft. Maar ik weet dat hij zijn programma niet helemaal kan uitvoeren, dat hij mij in de eerste week na de verkiezingen al zal telcursstellen. En ik weet ook dat ik geen enkele vorm van inspraak heb tot aan de volgende verkiezingen. Terwijl ik op mijn telefoon kan volgen wat er gebeurt, ik kan mijn betrokkenheid uiten door mijn mening te ventileren – maar er wordt niets mee gedaan. Dan is het niet zo gek dat mensen hun vertrouwen in de politiek verliezen en op Twitter of in de brievenrubriek van *De Telegraaf* gaan afgeven op de politieke elite.'

Als je op die reaguurders van *De Telegraaf* en *GeenStijl* afgaat, zou je het vertrouwen in het gezond verstand van de burgers kunnen verliezen. Die mensen kunnen ook geloot worden als volksvertegenwoordiger.

'Jullie hoogopgeleide Nederlanders zijn zó bang voor de *Telegraaf*-lezer. Je moet hem

juist omarmen, hij deugt! Nederland heeft de hoogst opgeleide bevolking van de wereld, jullie zijn nog nooit zo verstandig geweest als vandaag. Dat merk je misschien niet als je op de reaguurders afgaat, maar de vroegste fase van elke emancipatie is grofheid. Dat is vervelend, maar daar moet je even doorheen. Wat je zeker niet moet doen, is constateren dat het volk mort en je vervolgens nog meer opsluiten of je nog autocratischer gaan gedragen. Die betrokkenheid van de reaguurders, het is een cadeau met prikkeldraad eromheen. Het is typisch voor de politieke elite om wantrouwend tegenover de burger te staan. Nederlands is aan de buitenkant een pure democratie, maar aan de binnenkant een technocratische regentencultuur.'

Waarom is het loten in plaats van kiezen van volksvertegenwoordigers beter voor de democratie?

'Het zorgt voor een betere afspiegeling van het volk, een volksvertegenwoordiging die bovendien niet wordt afgeleid door opiniepeilingen en aankomende verkiezingen. Ik bepleit een deliberatieve democratie, een specifieke vorm van participatieve democratie waarin het element van loting

essentieel is. Neem een wijkcomité. Daar komen doorgaans louter 'professionele burgers' op af: mannen van boven de vijftig, politiek geïnteresseerd, krantenlezers. Heel waardevol, maar als je niet oplet en je gaat zo'n comité of raad verzelfstandigen, dan herhaal je de fouten van de negentiende eeuw, namelijk dat je meer macht geeft aan een bepaalde elite: mannelijk, opgeleid, min of meer welvarend. Je moet te allen tijde voorkomen dat die participatieve democratie een versterking wordt van de diplomademocratie, dat je net als in een wijkcomité alleen oudere, politiek geïnteresseerde en welvarende mannen bereikt. Je moet vermijden dat mensen die contacten, geld en diploma's hebben, méér te zeggen krijgen dan de anderen. Doe je dat niet, dan ben je geen democratie meer maar een aristocratie. En de beste manier om dat te vermijden is een proces van loting.'

In België en veel andere landen is ervaring met loting, vooral in de juryrechtspraak. Ziet u dat als voorbeeld voor het loten van volksvertegenwoordigers?

'De assisenjury zoals wij haar noemen is de enige officiële instantie waar het oude

recept van loting nog bestaat. Doorgaans functioneert die methode goed. De ernst en toewijding van zo'n gelote rechtbank zijn indrukwekkend. Ik ben nu 43 jaar, ik heb maar één keer meegemaakt dat een breed publiek zich niet kon herkennen in wat die twaalf leden van de jury hadden besloten.

Maar daarnaast gebruiken we loting al elke dag – óók in Nederland. Alleen heet het dan opiniepeilingen. Jij staat tussen vijf en zeven uur in je bolognesesaus te roeren en dan belt Maurice de Hond met de vraag wat je van de nieuwe asielwet vindt. Je kent die wet niet, je hebt het niet zo op de minister van asielzaken en je bent reaguurder, dus wat zeg je: waardeloos, die wet! Dat gebeurt bij opiniepeilingen: je vraagt mensen die niet hebben nagedacht wat ze denken. Het zou toch veel waardevoller zijn als je diezelfde mensen vraagt wat ze denken als ze hebben kunnen nadenken. Dát is deliberatieve democratie, je geeft mensen de kans om na te denken.'

Combinatie

Misschien zullen verkiezingen op den duur wel helemaal verdwijnen, maar voor

de korte termijn bepleit Van Reybrouck een combinatie. Zoals in Ierland is gebeurd. 'In Ierland lag de herziening van acht grondwetsartikelen zo gevoelig, dat men koos voor een deliberatief proces. Er kwam een grondwetgevende raad met een voorzitter, 33 verkozen politici en 66 gelote burgers. Die zijn er samen in geslaagd veranderingen voor te stellen die men vanuit het huidige systeem nooit had kunnen bereiken. In het katholieke Ierland is het gelukt om, door overleg met de civil society en op basis van meer dan duizend rapporten, het homohuwelijk mogelijk te maken. Als de politieke partijen dat hadden moeten doen, was het nooit zo ver gekomen. Die houden de ogen gericht op de peilingen en zoals gezegd, die vragen naar meningen waar niet over is nagedacht.

Onder die gelote burgers was een man van zeventig. Hij was als kind verkracht en had daardoor een hekel aan homo's gekregen. Maar aan het eind van de beraadslagingen stond hij op en zei: "Ik heb de getuigenissen van homo's gehoord, ik begrijp ze nu beter en ik vind dat we de Grondwet moeten aanpassen." Dat getuigt van inzicht,

wijsheid en civiel besef wat je niet krijgt als je in enquêtes vraagt of iemand voor of tegen het homohuwelijk is. Dit zijn vormen van civiel overleg die in het huidige bestel geen schijn van kans maken. Politiek is verworden tot theater in een zaaltje, het is een gemediatiseerd spel geworden.'

Clash

Ons systeem, zegt Van Reybrouck, is archaïsch. 'We werken met een achttiende-eeuws recept waardoor we ons hebben laten inpakken. Het zal veranderen, voor of na de clash tussen de kiezers en de verkozenen.'

Het huidige stelsel is niet optimaal. 'Politici houden altijd één oog op de peiling, en dus op de volgende verkiezingen, en één oog op het algemene langetermijnbelang. Ons huidige democratisch bestel is niet in staat om ons klimaatprobleem, de grootste uitdaging van vandaag, te stoppen. Technisch is het zeer goed mogelijk. Wij zijn onze wereld aan het kapotmaken doordat we weigeren ons democratisch systeem te updaten. Onze toenmalige minister van milieu, Bruno Tobback, zei: "Ik weet precies wat ik moet doen om het milieu te redden, maar als ik dat doe, word ik nooit meer verkozen." Loting is een oplossing, want als je loot krijg je mensen die niet hoeven rekening houden met een herverkiezing die enkel maar rekenen met het algemeen belang en de lange termijn.'

Hoe gaat uw boodschap vallen op het VNG Jaarcongres, waar u gastspreker bent? Met zijn benoemde burgemeester wordt Nederland nu al verweten democratisch gemankeerd te zijn.

'De gemeentesecretarissen die ik spreek willen niets liever dan loting, maar de partijpolitiek staat het niet toe. En ik vind de benoemde burgemeester helemaal geen democratisch manco. We gaan de generaals van het Nederlandse leger toch ook niet kiezen? Job Cohen was niet verkozen, maar wel een heel goede burgemeester. Hij genoot legitimiteit waar niemand vraagtekens bij zette, tot hij werd gesmoord in de landelijke politiek en werd geneukt door het vuile mediatiek-electorale spel dat daar wordt gespeeld. Ik bewonder het verlangen van D66 naar meer democratie, maar als je dat wilt bereiken door nog meer verkiezingen te organiseren – dat lijkt me heel ongelukkig.'